

הפסיכולוג שהתריע ופוטרו
חושף את כל הקלפים:

האסון של אמ"ן

"נתנו לי לקרוא את הספר של המודיעין והייתי המום ממנו. קראתי את החומר על נסראללה ושאלתי אותם: 'אתם בטוחים שככה הוא חושב?'". הפסיכולוג של אמ"ן, ד"ר עפר גרוזברד, מספק הצצה מטרידה להתנהלות חוקרי אגף המודיעין בתקופה שלפני הטבח ומפרט את ההתרעות החמורות שהובילו להדחתו מהתפקיד

משה ברנשטיין

צילומים: פודקאסט 'כור ההיתוך'

חת התעלומות הקשות סביב הטבח המחריד שביצעו מחבלי חמאס בעוטף עזה בבוקר שמחת תורה אשתקד, היא השאלה לאן נעלמה התרעת אגף המודיעין. איך קרה שגוף המודיעין היוקרתי והמהולל לא ידע לקרוא את המפה ולהזהיר מפני האסון הגדול ביותר שפקד את מדינת ישראל מאז הקמתה? מה הוביל לכך, שלמרות הנורות האדומות המבהבות, האימונים על הגדר והאיורים המפורשים, אף אחד באמ"ן לא השמיע קול?

ככל שחולף הזמן מתגברות השאלות סביב התנהלות גופי המודיעין לפני הטבח המחריד. רב הנסתר על הגלוי בסוגייה החמורה, בין היתר משום שבצה"ל מתעקשים להסתיר את האמת. למרות התקופה הארוכה שחלפה מאז, לא ברור מה בדיוק קרה באותן שעות גורליות של ליל שמחת תורה, אחרי שכבר התקבלו התראות והצטברו סימנים מטרידים לגבי ההתרחשויות ברצועת עזה. גם תת-אלוף עמית סער, מי שהיה ראש חטיבת המחקר באמ"ן ודיבר השבוע לראשונה, הותיר הרבה שאלות פתוחות.

התפטרות סגן הרמטכ"ל בשבוע האחרון ועריפת הראשים הצפויה בקרוב, היא הזדמנות לפנות אל מי שמספק תשובות לשאלות הקשות, ד"ר עפר גרוזברד, פסיכולוג קליני ומומחה לתרבות האסלאם, שהוזמן לעבוד בחטיבת המחקר של אמ"ן כדי לערוך ניתוח פסיכולוגי של אויבי ישראל, אך תוך כדי הוא החליט לבצע מחקר קטן משלו, ולבחון דווקא את עמיתיו, האנשים שעוקבים אחר מנהיגי ארגוני הטרור, כדי להבין עד כמה הם מצליחים לפצח את קו המחשבה של מי שמבקשים לפגוע בנו. ההחלטה שלו העלתה ממצאים מטרידים, וכשהוא התריע על הנעשה באמ"ן – מצא עצמו מודח מתפקידו.

"הוזמנתי לייעץ לחטיבת המחקר באמ"ן לפני כשנתיים ונטשתי ייעוץ זה לאחר כחצי שנה, משום שחשתי בפשטות שאין עם מי לדבר", פותח ד"ר גרוזברד. "באותם ימים שלחתי מכתבי התרעה לבכירים (ראש אמ"ן, שר הביטחון, מבקר המדינה ועוד) ודיווחתי על חוסר תפקודה של המערכת ועל אי-מוכנותה למלחמה".

ד"ר גרוזברד נקט בשיטות אבחון שונות כדי ללמוד על דפוס החשיבה של החוקרים באמ"ן. "לקחתי את יחיא סינוואר כמקרה בוחן. גיליתי למשל שחלק מהחוקרים מחזיקים תמונה שלו בחדר. תפקידם היה לעקוב אחריו בדייקנות ולספק המלצות, והם הרגישו שמהו לא עובד,

וביקשו ממני חוות דעת. עשייתי להם תרגיל מעניין: ביקשתי מהם לעצום עיניים ולחשוב עליו. כשעושים דבר כזה מקבלים את הרגש, זה שובר את החשיבה הלוגית.

"אחד אמר לי 'אני מבין אותו מאוד'. השני אמר 'אני מעריך אותו כבן-אדם שהצליח להגיע רחוק'. בחור אחר אפילו אמר שהוא רואה בו 'אבא חם'. נדהמתי, אבל אני יכול להתחבר לזה כפסיכולוג, כי לאדם כמו סינוואר יש מרכיב באישיות שהוא חם מאוד כלפי הקבוצה שקרובה אליו. היה גם מי שראה בו מסכן, נרדף. והיה אחד שאמר לי 'אני שונא אותו', וכעס על פקודיו שריחמו על סינוואר או חשבו שאי אפשר לעשות לו דבר.

תפיסה הומוגנית

"הצורה שבה הם תפסו את סינוואר", מחדד גרוזברד, "השפיעה על ההמלצות שלהם בשאלה מה צריך לעשות איתו. רובם אמרו שאי אפשר לפגוע בו. רק אותו אחד שאמר שהוא שונא אותו סבר אחרת. כל אחד נתן המלצה ונימק אותה בצורה רציונלית, אבל היא תאמה את התפיסה הרגשית שלו כלפי האיש. אני כפסיכולוג יודע שזה דבר בסיסי – אנחנו מקבלים המון החלטות על פי הרגש, ועושים להן רציונליזציה. אפילו הכנתי לחוקרים סרטון שמסביר איך אפשר להימנע מהטיות כאלה.

"נתנו לי לקרוא את הספר של המודיעין, והייתי המום ממנו. כל מה שראיתי שם היה תרשימי זרימה וחיצים. קראתי את החומר על נסראללה ושאלתי אותם: אתם בטוחים שככה הוא חושב? איפה הכבוד שלו? איפה עולם הנפש של המנהיג? הכול פה זה רק לוגיקה? המוסלמים בחווייה שלהם הם חלק מקבוצה, הם לא אינדיבידואלים. זה יוצר עולם חשיבה אחר לגמרי".

"מדובר בחבר'ה צעירים, בעיקר גברים, הממוקדים בהיבט הקוגניטיבי – רובם צעירים עד גיל 40, וללא רקע עדתי מגוון. כדי להילחם בהדחקה הייתי מכניס עוד נשים, עוד רקע עדתי מגוון – בדואים, דרוזים, מוסלמים – ומתמקד בהיבט הרגשי. כלומר, גיוס אנשים עם קווים רגשיים לסביבה, אפילו מעט חרדתיים ופרנואידיים, כי יש להם נטייה לראות את המציאות נכוחה יותר.

"הייתי מביא את חיילי חטיבת המחקר להשתתף מדי שבוע בקבוצה שמאפשרת לחשוב מחוץ לקופסה, להביע רעיונות הנתפסים כלא מקובלים ולדבר על התחושות שלהם. כשהם אמרו שחמאס מורתע, לא היו להם עוד מחשבות? הרי הם ראו את ההתעצמות, את הסבבים, את הרמיזים, אך המוח האנושי שלהם הדחיק, בסוף, הצבא הוא מערכת היררכית,

איש לא התייחס. אימוני המחבלים

הקונספציה קרסה. ראש אמ"ן הקודם אהרן חליוה

ויכולת מניפולטיבית גבוהה ביותר שנעדרת במקומותינו. היא נוכחת בחברות שבהן הפרט גדל בתוך קבוצה ואינו עובר תהליכי נפרדות ואינדיבידואליזם שמחזקים את כושרו המדעי אולם פוגעים ביכולתו לשרוד ולהכיר את אויבו ואת כוונותיהם.

"חטיבת המחקר היא קבוצה גברית, של אנשים צעירים בעיקר, שעוברים יחד שנים במסלולי המודיעין. הקבוצה סגורה, ואין ונטילציה של רעיונות ומחשבות, לא רק מעצם העובדה שזה טבעו של הצבא שמלמד אנשים לראות הכול דרך כוונות, אלא משום הסודיות שנגזרת על הקבוצה. חברי הקבוצה מגבשים את רעיונותיהם בינם לבין עצמם ובאופן זה מחזקים זה את חשיבתו של זה. קבוצה הומוגנית כזאת היא מתכון בדוק לאסון, משום שהדבר האחרון שיש בה הוא פתיחות וחופש מחשבה.

"הצעירים האלה רוצים להתקדם ומשתוקקים לרצות את מפקדיהם. כל אחד אוהב לשמוע את רעיונותיו מהדהדים בפי הכפופים לו. אין חנופה וריצוי גדולים מזה. מעטים מוכנים להקשיב באמת לרעיונות ולמחשבות שאינם שלהם, בוודאי לא לרעיונות של הכפופים להם.

"מניסיוני כמטפל אני יכול להעיד שמעטים יכולים להתמודד עם חנופה – הרוב פשוט נוטים להאמין לה. כך מקודמים אנשים בכל מקום אבל התנהלות כזאת בחטיבת המחקר של אמ"ן, שחייבת לקדם חשיבה חופשית, פתוחה ויצירתית – היא סכנה קיומית. התמודדות עם הדחקות, אשליות וחנופות חייבת להיות לחם חוקו של אמ"ן.

"לאחרונה נפגשתי עם אלוף (במיל') תמיר הימן, שהיה ראש אמ"ן לפני אלוף אהרון חליוה, וכעת מנהל את המכון למחקרי ביטחון לאומי INSS. אספר רק שהצעתי ללמד במכון למחקרי ביטחון לאומי קורס בפסיכולוגיה בין-תרבותית. נקבע מועד להרצאה אך הוא בוטל. בתום פגישתנו, שחשתי שהייתה טובה, בעומדי ליד הדלת, הוא אמר לי: "אני צריך לשלם לך על טיפול". אחר כך הבנתי שהוא חוזר בו ואינו רוצה את מה שנראה לו כטיפול.

"התרשמתי שמדובר ברמה נמוכה ביותר של פתיחות ויכולת לדיאלוג. כשמחיתי על כך שביטל את הרצאתי זכיתי בתשובה מניפולטיבית. הוא טען שהוא שומר עלי שלא 'אשרף' משום שאולי ירצו להשתמש בי בעתיד. מסתבר, שמי שאמר ש'חמאס מורתע', 'שומר' על מי שהתריע על הסכנה טרם הטבח ומגן על שמו הטוב. כשאחד האחראים הראשיים לטבח עדיין אינו מוכן לפתוח את ראשו לחשיבה שונה – זהו אות מבשר רעות בשבילנו".

"צריך להוציא את חטיבת המחקר של אמ"ן מהצבא. עליה להיות גוף חיצוני, הטרוגני, בעל גיוון תרבותי ניכר, שיש בו חשיבה פתוחה וחופשית. על ארגון לאפשר לדבר שטויות ולהיות 'לא יודע', משום שבמקום ביקורתי שבו אסור לטעות, לעולם לא יצמח משהו טוב.

"בגוף הזה יהיו נוכחים פסיכולוגים שתפקידם יהיה לעזור לחוקרים לדבר בפתיחות ובחופשיות, להיות ערים לאסוציאציות שלהם שעולות ומדחקות תדיר, לסתור את עצמם ולהיות איפכא מסתברא של עצמם בלא היררכיה בין החוקרים. שכן מסעודה משרות – לעיתים ואולי לרוב – מבינה את האויב טוב מכל האנשים שמובילים אותנו ביטחונית ומדינית. זו חטיבת המחקר האמיתית שאנו זקוקים לה. צבא היררכי מטבעו הוא המקום האחרון שמתאים להתנהלות כזאת. "הדבר הכי נורא באמ"ן זה שהם פיתחו שפה שמתחמקת מלהגיד את מה שאתה באמת חושב. למה לך עכשיו להגיד שסינוואר יתקוף אותנו, אתה הרי רוצה קידום, ואתה רוצה כמה שפחות לטעות. אני חושב שבמקום קבוצת איפכא מסתברא, צריך לעודד את אנשי אמ"ן לקחת סיכון ולומר את מה שהם באמת חושבים".

"דיברתי למשל עם מישהו בכיר שאמר 'אל תכליל על תרבויות שלמות, כי בתרבויות יש הרבה סוגים של אנשים'. הסברתי לו שיש חשיבות לממוצע, אבל הוא לא קיבל את זה. ואז הבוס שלי בא ואמר לי: 'למה אתה קשה איתו? הוא המוציא והמביא לראש אמ"ן'.

"בסיטואציה אחרת ניסיתי להסביר להם שיתכן שבעוד עשרים שנה נגיע למצב של מאזן אימה גרעיני באזורנו. במצב כזה, אמרתי, אנחנו צריכים יכולות חסרות תקדים לדעת בדיוק איפה נמצאים מנהיגי האויב. נניח, מעין צרעה שיכולה לעקוב אחריהם. אם הם יידעו שבכל רגע נתון אנחנו יכולים לחסל אותם, זה ייצר הרתעה נוספת שתשבור את השוויון, זאת משום שמנהיגים טוטליטריים חושבים רק על עצמם, ואיום על חייהם כמוהו כאיום גרעיני. בתקופת אריאל שרון, כשהיו סיכולים ממוקדים של בכירים בארגוני הטרור, הדבר הראשון שהפלסטינים ביקשו בכל משא ומתן היה שנפסיק עם הסיכולים. אבל מאז נטשנו את השיטה הזאת.

"למה יש לנו כל כך הרבה משתפי פעולה מקרב הפלסטינים? כי זו חברה שמזמינה את זה. כשאתה מרגיש שמשקרים לך, גם אתה תשקר. אם תופץ עכשיו איזו קונספירציה ברשתות החברתיות, בלי שגוף רשמי של ישראל יעמוד מאחוריה, משהו כמו 'אתם לא יודעים, אבל סינוואר משתף פעולה עם ביבי, יש להם הסכם סודי' – זה יתפשט כמו אש".

סקיר רצינולי, לא רגשי. סינוואר ימ"ש

תרגיל הטעיה. סאדאת

השונה. מי שחושב במושגי כבוד – סאדאת, למשל, אחרי ששת הימים – לא באמת היה מורתע. היה חשוב לו לשקם את הכבוד המצרי, לא את כלכלת ארצו. מטרתו של מחבל מתאבד היא לפגוע בנו, הוא עצמו פחות חשוב. זו תרבות שלמה שחושבת

ולהבינו. יתרה מזו, מבחני המיון הסטנדרטיים שממיינים את הטובים שבהם ליחידות המודיעין המובחרות שמים דגש על חשיבה אנליטית ולא על כישורים חברתיים, שמפותחים מאוד בחברות המסורתיות-קולקטיביות שאויבנו נמנים עימן.

"קח לדוגמה איך שני המנהיגים – סאדאת ביום כיפור וסינוואר ב-7 באוקטובר – הטעו אותנו באופן דומה: הורדמנו על ידי שלל תרגילים ולאחר מכן הותקפנו ביום חג ושבתי. זו צורת חשיבה אחרת, שנסמכת על כישורים חברתיים

מנגנון ההדחקה

ד"ר גרוזברד אומר כי "מה שקרה ב-7 באוקטובר חמור ביותר, מעבר לכל דמיון. לא תיארונו לעצמנו שכך יהיה – כלומר, הדחקנו מנגנון ההדחקה הוא מנגנון יעיל במצבים יום-

שקר ההרתעה

ד"ר גרוזברד מטיל ספק במושג ההרתעה שהפך למטבע לשון במערכת הביטחון בעשורים האחרונים. הוא סבור כי "אויבנו אף פעם לא היו מורתעים מאיתנו, זאת משום אופי חשיבתם

יומיים רבים, אך יכול להיות גם מסוכן ביותר כשהוא אינו מאפשר לאדם להכיר במציאות. זה מה שקורה לאדם שחש שמהו בגופו השתנה אך אינו הולך לרופא להיבדק.

"זה מה שקרה לנו כעם בעשרות השנים האחרונות. התעלמנו מכך שחמאס, חיזבאללה ואיראן מתעצמים מתוך מטרה ברורה ומוצהרת להשמיד את ישראל. אמרנו 'זה לא אמיתי', הם לא יעשו זאת, 'אנחנו חזקים', 'הם מורתעים' ובעיקר 'לא נתקוף אותם מבלי שהם יתקפו אותנו'. דומה שלא היה צדיק אחד בישראל שדרש לתקוף את חמאס, חיזבאללה ואיראן דרך קבע כדי למנוע מהם להתעצם. גם בשעות אלה, לאחר שהופתענו מדרום ומצפון ומכיוון איראן, אנו ממשיכים להדחיק את גודל האיום שהוא קיומי. כזה הוא טבעו של האדם".

ד"ר גרוזברד מאבחן: "האינדיבידואל המודרני עסוק בעיקר בעצמו - מימוש עצמי וחזיונות הפרט - ומשליך על האויב התנהגות דומה. הוא פשוט אינו מכיר צורת חיים אחרת. בחיי קבוצה אינטנסיביים, כפי שקורה בחברות מסורתיות-קולקטיביות, האדם נמצא במגע מתמשך עם האחר ועל כן כישוריו החברתיים מפותחים ביותר, וכך גם יכולתו המניפולטיבית והיכולת לזהות תוקפנות ולהשתמש בה. די להתבונן בעולם המערבי ובהתנהלותו לנוכח גלי ההגירה המוסלמיים ולנוכח התוקפנות של מדינות כאיראן, כדי להבין שמהו במנגנון ההיררכיות החשוב של זיהוי תוקפנות אינו מתפקד.

"מה קרה בדרום? סבבים של שאננות והפתעה, ללא כל למידה. לאחר כל סבב לחימה הכרונו שבעת חמאס מורתע ושבנו במהירות לשאננות. כשתקף, שוב הופתענו ושוב הצהרנו לאחר הסבב שבעת הוא באמת מורתע. לא רצינו לקלקל את השלווה ולחשוב על הסבב הבא - הדחקנו אותו. 'לא רצינו לצאת למלחמה יזומה כדי לחסל את חמאס אף על פי שהיה ברור כשמש שארגון שמטרתו העליונה היא השמדת ישראל ישוב ויתקוף. אם יש משהו שאינו משתנה זו עמדתם של איראן, חיזבאללה וחמאס ביחס לישראל. כאן אין שום שינויים לאורך הזמן וקל לנבא את העתיד. כמה פעמים נצטרך עוד להיות מופתעים כדי ללמוד? איזה באג יש במוח האנושי שאינו מסוגל לתכנן את העתיד? איזה באג יש במוח האנושי שמוביל לאובדנו?"

"אנשי מערכת הביטחון מאמינים שהם יצורים רציונליים והם לעולם אינם בודקים את כלי ההערכה שהם משתמשים בו - כלומר את עצמם. כאן כבר מדובר בפסיכולוגיה והיא מחוץ לתחום. בפיזיקה למשל אנו יודעים שמכשיר המדידה משפיע על תוצאות המדידה. בפסיכולוגיה אנו יודעים שגם בביתנו איננו האדון ויש אוסף של מנגנוני הגנה כהדחקה, הכחשה, השלכה, היפוך תגובה ועוד, שמעוותים את החשיבה.

"אנשי הרציו של מערכת הביטחון אינם מכירים בפסיכולוגיה, על אף מיליוני הספרים והמאמרים המוכיחים אותה. אני רוצה לומר לאנשי מערכת הביטחון שלנו שהם מרמים את עצמם ללא

הפסקה ומדחיקים, ויש דרכים להתמודד עם הדחוקת, אבל הם בשלהם - מסבירים ב'היגיון' כל דבר. יש להגנה הזאת שם - רציונליזציה".

ד"ר גרוזברד מאשים: "כשמישהו מופתע כפי שקורה לנו בכל פעם שחמאס, חיזבאללה או איראן תוקפים אותנו - הוא צריך לבדוק מה הוא לא רצה לראות. המודיעין שלנו כשל שוב ושוב כשטען שחמאס מורתע, הוא כשל שוב כשטען שחיזבאללה מורתע והוא כשל שוב כשטען שאיראן לא תתקוף לאחר חיסול חסן מהדווי, בכיר משמרות המהפכה. האם לא הגיע הזמן לבדוק את אוסף כישלונות הניבוי? אולי יש בעיה במכשיר המדידה, באותם אנשי רציו המסרבים לראות ולהכיר במשהו? עוד כמה כישלונות ניאליס לספוג עד שיעצרו לרגע לחשוב ולהבין שהם אינם מכשיר מדידה אובייקטיבי ומדויק?"

הצבת גבולות

התופעה של מחבלים מתאבדים קיימת באופן אקסקלוסיבי רק בחברות מסורתיות-קולקטיביות ואינה קיימת בחברות מערביות מודרניות, משום שבני החברות האלה ממוקדים באחר. כלומר, גרימת נזק לאחר חשובה להם יותר מטובתם שלהם. בכך מתבטלת ההרתעה, שמבוססת על ההבנה שאם אתקוף ייגרם לי יותר נזק מתועלת.

תפיסה הומוגנית. תמיר היימן

שמישהו אמר לו לעשות מעשה. לא כן בחברות מסורתיות-קולקטיביות, דוגמת חלקים נרחבים בעולם הערבי. שם להסתה יש כוח עצום. על כן עלינו לשנות את ספרי הלימוד במסגרת הממשל הצבאי המוצע, לנטר את הרשתות החברתיות ואת המסגדים באופן הדוק ולגבות מחיר יקר על כל הסתה. למשל, שלילת הזכות לעבוד בישראל, לקבל טיפול רפואי בישראל ועוד. חברות מסורתיות-קולקטיביות אלה זקוקות להצבת גבולות ברורה ותקיפה כפי שמורים כל המחקרים בתחום הפסיכולוגיה הבין-תרבותית".

להבנתו של ד"ר גרוזברד, "הם מצפים מאיתנו שנשרטט להם גבולות ברורים, ולא ימשיכו לאתגר אותנו ויאלצו אותנו בסופו של דבר להציב להם גבולות. את העבודה הזאת של הצבת גבולות סמכותיים בגדה ובעזה איש לא יעשה בשבילנו. אנו למודי ניסיון. למדנו מניסיונם של כוחות האו"ם או כוחות זרים למיניהם.

"אם אנו מתקשים להקים ממשל צבאי שעלול להכביד על הצבא ועל הכלכלה יתר על המידה, אפשר לשלב עוד מדינות בשליטה על הרצועה ולשמור לעצמנו אפשרות מלאה למנוע טרור ולהילחם בהסתה. כנראה גם אני משלה את עצמי כאחרים ומקווה שתהיינה מדינות שתסכמנה להיכנס לעזה ולסייע בעתיד הנראה לעין.

"ברור שנכון וחסכוני יותר להילחם גם בהסתה מאשר לחכות למעשי טרור ולהילחם רק בהם. גם מודל הגדה, במסגרתו הפלסטינים מנהלים את חייהם האזרחיים וישראל שולטת צבאית, הוא טוב ונכון, בתנאי שנגביר מאוד את המלחמה בהסתה ולא נתמקד רק במלחמה בטרור.

"רק לאחר תקופה ארוכה ללא טרור והסתה יהיה אפשר לפתוח במשא ומתן לשלום. לאחרונה הופיעו בתקשורת אזרחים עזתים שמשם התחננו שישראל תשלוט שם - לא חמאס ולא הרשות הפלסטינית. הממשל הצבאי שהושת על ערביי ישראל בשנים הראשונות לקום המדינה הוכיח את עצמו. ערביי ישראל הם דוגמה טובה מספיק, אם כי לא מושלמת, לחיים משותפים. המדינה הציבה ומציבה להם גבולות ברורים והם נענים לכך בחיוב. זה המודל שיש לאמץ גם בעזה ובגדה. "הפלסטינים ביהודה ושומרון ובעזה נדרשים לפחד כדי שיהיו סדר ומשמעת. אין כאן גזענות. זהו מדע מתוקף מחקרית, שקובע כי יש צורך להציב גבולות ברורים לבני תרבויות מסורתיות-קולקטיביות. אבל יש הבדל בין הפחד שאנו נשית עליהם לפחד שישית עליהם חמאס - הפחד מאיתנו יהיה פחד בונה שיאסור לעבור את הגבול במקומות המקובלים, לעומת זאת הפחד מפני חמאס הוא פחד מטרור.

"לשם הצבת גבולות ברורים אפשר להשתמש בשיטות התנהגותיות כדי הדמיון הטובה. הרעיון שעומד מאחורי השיטה הוא שיש לתת לכל אזרח תחושה שאנו רואים אותו ועוקבים אחר התנהלותו. מי שקשה לו לקבל שיטות אלה משום שחונך חינוך מודרני, שאיננו מושתת על פחד כי אם על אמפתיה, ייזכר בבקשה בפסוק החשוב מספר משלי: 'אשרי אדם מפחד תמיד'." ■

שורש הטרור. יש להבין שחברות מסורתיות-קולקטיביות, בהן הפרט נעדר חשיבה עצמאית בגלל הלחץ הקבוצתי והפחד מהסמכות, הן רגישות ומועדות להסתה.

"בחברה מערבית מודרנית, כל אדם אחראי למעשיו ואינו יכול לתרוץ את התנהגותו בכך

ולא מציאות, והן נבעו מחוסר הבנה מוחלט של האויב".

ד"ר גרוזברד סבור כי "עלינו להטיל ממשל צבאי בגדה ובעזה כפי שהוטל על ערביי ישראל בשנים הראשונות לקום המדינה. תפקיד הממשל יהיה בראש ובראשונה להילחם בהסתה, שהיא